

Introducció

Pels camins de la raó crítica

Els camins de la raó crítica es varen començar a traçar fa més de dos segles, i portaven els vianants amb un pas lent però resolut des de l'escolàstica tardana cap a la primera modernitat, amb una precisió de tala que sembla mentida que fos duta a terme per un sol home i no per tot un escamot de llenyataires experts i despietats. No seria just, però, deixar de recordar, com fan els arqueòlegs quan endevinen les traces de camins antics sobre noves vies, que les rutes del criticisme havien estat indiciades no només per part dels idealistes postrenaixentistes, especialment de Descartes i de Leibniz, de l'empirisme més assenyat, representat per Locke, i de l'escepticisme més fructífer, esgrimit per la ploma de Hume, sinó també per les noves possibilitats epistemològiques de la ciència de Galileu, de Kepler i de Newton. El menut i, tanmateix, gegantí filòsof de Königsberg va saber endevinar aquests corriols i desembrossar-los del neoplatonisme i del teocentrisme que encara els envaïen, i també va saber eixamplar-los amb audàcia i perseverança, fins a plantar la seva ciutat provinciana al centre neuràlgic del mapa filosòfic del final de la Il·lustració i, el que és més colpidor, de la modernitat i de la contemporaneïtat. De la llunyana, gèlida i boirosa Königsberg partiren les rutes d'un nou pelegrí cosmopolita, conscient de les seves limitacions, autònom, reflexiu i responsable, un pelegrí que no s'encomanava a cap déu que l'aixoplugués contra les inclemències del coneixement, amb una ètica de poc fato però de gran abast i amb una nova mirada al paisatge i a les arts.

Des de la mort de Kant, les rutes de la filosofia crítica han passat per cims esplendorosos, per valls boiroses i humides, per túnels claustrofòbics i per planes esgrogueïdes i eixorques. Regularment, però, aquell crit de «retorn a Kant» que va proferir Eduard Zeller el 1862 en la inauguració del curs acadèmic de Heidelberg torna a ressonar en les nostres aules i en els nostres escrits, tan prolífics en el bicentenari de la mort del geni de Königsberg. I és que la filosofia kantiana, més enllà de ser una filosofia d'ancoratge il·lustrat, té —com la de Plató, la d'Aristòtil i la de Hegel— un component ucronic de reformulació obligada per a qualsevol filosofia contemporània que vulgui acarar problemàticament les grans qüestions humanes. Aquest component ucronic és el de la comprensió de la tasca filosòfica no com l'establiment d'un conjunt de savieses més o menys dogmàtiques amb pretensió d'universalitat, sinó com un mètode de construcció de les veritats —amb minúscula— del món humà. En la comprensió de la filosofia com a mètode coincideixen els Quatre Genets del pensament occidental —amb Majúscula Tots Quatre—. Kant, el més escèptic

de la tropa, però d'esperit gens apocalíptic, revoluciona l'òrbita del curs de la filosofia amb una norma metodològica que no hauria d'haver tingut mai camí de tornada: allò que havia vertebrat la filosofia fins aleshores, la dualitat subjecte / objecte, no ha de donar prioritat a cap dels dos elements, sinó que cada un d'ells només pot definir-se relacionalment, és a dir, *respecte a l'altre*. Com en el sistema copernicà, l'astrònom-filòsof-subjecte-tot-poderós *deixa d'estar* en el centre de l'univers, *deixa de* contemplar estúpidament l'univers dels objectes com si res li ho impedís i *deixa de* descriure'ls amb la ingenuïtat d'una confiança perversa, per desplaçar-se a voltar modestament entorn de l'objecte entès com a objecte canviant i dedicar-se a *mirar-lo* amb consciència d'ubicació relativa i de mirada finita, mutable i transitòria. Un mateix objecte, a partir de la revolució kantiana, podrà ser *mirat filosòficament* de diverses maneres, i aquestes maneres el construiran, igual que construiran el subjecte que mira. Així, puc mirar «cel estrellat al damunt meu» com un científic newtonià o com un poeta miltonià i, segons si la mirada és l'una o l'altra, les estrelles diran coses molt diferents, com ara quin és el seu moviment regular o com és de fascinant la seva titil·lació. I un estel que es mou regularment segons una fórmula matemàtica no és el mateix que un que titil·la, igual que un subjecte que mira científicament no és el mateix que un que mira poèticament. Cadascun d'ells necessita la seva pròpia dinàmica transcendental, i és només el poder del llenguatge qui és capaç de coordinar totes les mirades per construir un objecte únic, «aquell estel». Aquesta és l'essència de la revolució kantiana, aquest és el gran mestratge metodològic del criticisme: subjecte i objecte no són punts de partida filosòfics, ni tan sols són punts d'arribada; són elements estrictament correlatius d'un discurs en perpetu esdevenir. Així, el pelegrí que camina per les rutes del criticisme arriba arreu però no s'instal·la enlloc; és el vertader escèptic, el veritable i inquiet buscador.

Els articles que es presenten en aquest monogràfic segueixen les tres rutes cardinals del criticisme. Els escrits de Juan Arana, de Pere Lluís Font, de Béatrice Longuenesse i de Josep Olesti se situen en la ruta de la gnoseologia kantiana, el primer amb relació al fi de la filosofia de la naturalesa, el segon sobre la doctrina kantiana de la imaginació, el tercer respecte al principi de raó suficient i el quart amb referència a la noció d'*il·lusió transcendental*. Els articles de Jordi Ibáñez i de Jesús Hernández se situen en la ruta de la raó pràctica, el primer atenent l'estatut de la proposició ètica i el segon, la comprensió kantiana del cosmopolitisme. Per concloure, els articles de Jèssica Jaques, de Christoph Menke i de Gerard Vilar se situen en la ruta oberta per la tercera crítica, i estudien, respectivament, la potència filosòfica del significat del terme *Urteilkraft*, la noció de reflexió en allò que és estètic i la seva vinculació amb l'ètica i la dimensió pragmàtica de l'estètica kantiana.

Escrits de pelegrins de rutes crítiques per a uns altres pelegrins de rutes crítiques. Curem aquests camins que s'obriren fa més de dos-cents anys però que continuen sent els nostres camins. Les rutes de la raó crítica. Bon viatge.